

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КАФЕДРА МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ПРАВА

**«ПРАВА ЛЮДИНИ В ПЕРІОД
ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ»**

Збірник матеріалів Міжнародної науково-
практичної конференції
(м. Одеса, 1 листопада 2024 року)

2024

УДК
341.231.14:355.271(062.552) П68

*Друкується за наказом ректора Національного університету
 «Одеська юридична академія» О. В. Тодошчака
 (наказ № 3177-44 від 08.10.2024 р.)*

Відповідальний редактор – президент Національного університету «Одеська юридична академія», академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України **Ківалов С.В.**
Заступник відповідального редактора – проректор з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного та європейського права, Заслужений юрист України **Аракелян М.Р.**

Укладачі:

Бехруз Хашматулла Набісвич – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;
Мануїлова Катерина Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;
Грушко Мальвіна Валеріївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;
Гребенюк Дмитро Олегович – PhD, асистент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія».

Матеріали видано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, які рекомендували матеріали до друку.

Адреса редколегії:

Національний університет «Одеська юридична академія», кафедра міжнародного та європейського права, м. Одеса, 65009, вул. Фонтанська дорога, 23. Тел. +38(048)719 8685

«Права людини в період збройних конфліктів»: Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 75-річчю прийняття Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та Міжнародному дню прав людини. 1 листопада 2024 р., м. Одеса: збірник матеріалів конференції. Одеса. 2024. 539 с.

© НУ «Одеська юридична академія», 2024

© Кафедра міжнародного та європейського права НУ «ОЮА»

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 28. Ст. 250.
3. Маркович Х. М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 04. С. 95-99.
4. Дорошенко В. А. Правові механізми захисту прав людини під час війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 323-326.

Ключові слова: права людини, захист прав людини, обмеження прав, Конституція України, воєнні злочини, війна, воєнний стан.

Кононець Олена Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету, адвокат, керівник адвокатського бюро «Олена Кононець та партнери»

Мельник Вероніка Іванівна

здобувачка вищої освіти Державного торговельно-економічного університету

АНАЛІЗ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: РЕТРОСПЕКТИВА ВЧЕНИХ ДІЯНЬ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ

Наразі можна спостерігати швидкі темпи глобалізації та інтеграції суспільних процесів, що

супроводжується посиленням взаємозв'язків між державами. Одним з таких взаємозв'язків, а саме негативних, є воєнний конфлікт. Варто зазначити, що воєнні конфлікти завдають значної шкоди не лише національним інтересам держав, на території яких вони відбуваються, але й усій міжнародній спільноті. Найбільш небезпечною формою такого конфлікту є війна, яка може руйнувати цивілізоване життя. Після повномасштабного вторгнення Росії на територію України було задокументовано численні випадки порушень міжнародного гуманітарного права, які можуть бути кваліфіковані як воєнні злочини.

Від початку війни значно зросла кількість досліджень на дану тему. Зокрема, вивченням воєнних злочинів займалися такі вчені як: О. Бурнос, Т. Галицька-Дідух, М. Грига, Л. Демидова, І. Коваль, О. Кучеровський, В. Ліжниченко, І. Ревак, С. Цигульський, Г. Щигельська та інші. До прикладу, І. Коваль та І. Ревак досліджували класифікацію воєнних злочинів та особливості їх розслідування в Україні. У свою чергу Г. Щигельська у своєму дослідженні розглядала конкретні воєнні злочини Росії проти цивільного населення в Київській області у перші місяці повномасштабного вторгнення.

Однак не всі питання залишаються до кінця розкриті, оскільки війна все ще триває. А тому окреслена тема потребує додаткового наукового дослідження для її більш комплексного та повного висвітлення. Вищевикладене зумовлює актуальність обраної теми.

Необхідно зазначити, що термін «воєнний злочин» вперше був використаний в 1945 році,

причиною цьому послугувало завершення Другої світової війни та Нюрнберзький процес після неї.

Відповідно до статті 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі встановлює, що воєнні злочини – це порушення законів і звичаїв війни, що включають вбивства, жорстоке поводження або депортацію цивільного населення на окупованих територіях, вбивство або жорстоке поводження з військовополоненими, вбивство заручників, розкрадання державної або приватної власності, безглузде руйнування населених пунктів, що не зумовлене військовою необхідністю [1, с. 121].

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) не надає дефініції поняття «воєнний злочин». Натомість ч. 1 ст. 401 КК України закріплює те, що військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів [2].

Крім того, КК України не містить окремого розділу, в якому б були зібрані всі склади воєнних злочинів. Тому варто з'ясувати, які кримінальні правопорушення є воєнними відповідно до чинного КК України.

Так, М. В. Піддубна, відносять до воєнних такі склади кримінальних правопорушень: 1) у Розділі XIX Особливої частини КК України: - мародерство (ст. 432):

- насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433);
 - погане поводження з військовополоненими (ст. 434);
 - незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею (ст. 435);
- 2) у Розділі XX Особливої частини КК України:
- порушення законів та звичаїв війни (ст. 438);
 - застосування зброї масового знищення (ст. 439);
 - розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення (ст. 440) [3, с. 101]. Ми цілком погоджуємося з даною класифікацією.

На нашу думку, окрім перелічених воєнних злочинів, доцільно окремо згадати про діяння, передбачені ст. 441 КК України «Екоцид» та ст. 442 КК України «Геноцид».

Відтак, відповідно до ст. 441 КК України екоцид – це масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу [2]. Відповідно до ч. 1 ст. 442 КК України геноцид – це діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом

насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу [2].

З вищевикладеного можна зробити висновок, що ці злочини відрізняються від інших своєю масштабністю та надзвичайно тяжкими наслідками для довкілля та людства.

За систематизованими даними О. Кучеровського з офіційного сайту Офісу Генерального прокурора та з Єдиного державного реєстру судових рішень, у період з лютого 2022 року по січень 2024 року за вчинення екоциду було обліковано 22 кримінальні правопорушення та 29 випадків вчинення геноциду [4, с. 578-579].

Але до сьогоднішніх днів найбільше було зафіксовано вчинення діянь, передбачених ст. 438 КК України, а саме порушення законів та звичаїв війни. Так, відповідно до згаданої норми кримінального закону порушення законів та звичаїв війни включає в себе жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій [2]. Тобто звідси можна зробити підсумок, що поняття «порушення законів та звичаїв війни» є збірним та охоплює велику кількість кримінально караних діянь.

Прикладами задокументованих кримінальних правопорушень віднесених до одного виду – воєнні

злочини, вже у перші місяці повномасштабного вторгнення Росії на територію України, можна назвати наступні: 1) Буча – одне з найгучніших місць масових вбивств цивільного населення, де були виявлені масові поховання;

2) Маріуполь – тривала облога міста призвела до масштабного гуманітарного лиха, руйнування лікарень та загибелі тисяч людей, у тому числі через авіаудари по цивільних об'єктах, як-от драмтеатр;

3) Ізюм – після визволення міста виявлено численні поховання, включаючи випадки катувань.

Після деокупації Київської області, уряд України оприлюднив дані, згідно з якими у Бучі загинуло 458 мешканців, у Бородянці загинуло 162 особи, 28 – зникли безвісти. Масштаби воєнних злочинів, вчинених російськими окупантами в Бородянці, такі, як і в Бучі, ми бачимо систематичні катування, вбивства цивільних, сексуальне насильство, руйнування житла та мародерство. Всього в Київській області відкрито понад 1300 кримінальних проваджень, що свідчить про масштабність цих злочинів.

Підсумовуючи все вищесказане, можна зробити наступні висновки. Звернення до кримінального права України, міжнародного права та історичних прецедентів дозволяє чітко кваліфікувати вчинені Росією на території України дії як воєнні злочини та злочини проти людяності. Міжнародна спільнота об'єдналася у засудженні цих злочинів та підтримці України у її прагненні до справедливості. Однак, для ефективного притягнення винних до відповідальності необхідно продовжувати зусилля з документування злочинів, збору доказів та

координації дій на національному та міжнародному рівнях. Крім того, для досягнення мети, ми вважаємо, важливим є розвиток наступним напрямів: збереження пам'яті про жертв, психологічна допомога потерпілим, створення нової системи міжнародної безпеки, оскільки наслідки цих воєнних злочинів будуть відчуватися ще протягом десятиліть після їх завершення.

Джерела:

1. Репецький В. М., Лисик В. М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. *Альманах міжнародного права*. 2009. Вип. 1. С. 120–125.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341- III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
3. Піддубна М. В. Воєнні злочини в кримінальному праві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2016. Вип. 40 (2). С. 98–101.
4. Кучеровський О. Деякі аспекти реалізації кримінальної відповідальності за воєнні злочини, що вчиняють російські військові в Україні. *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції: міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти*. 15.03.2024 р. ДДУВС. С. 578-579.

Ключові слова: воєнні злочини, повномасштабне вторгнення, порушення законів та звичаїв війни, Кримінальний кодекс України, геноцид, екоцид, Буча, Маріуполь, Ізюм, Міжнародна спільнота, справедливість, пам'ять про жертв, психологічна допомога.

МАЛУНЦ А.Е.

Звичаєві норми міжнародного права як об'єкт тлумачення 81

ГУРТІЄВА Л.М.

До питання про початок стадії підготовчого провадження за КПК України (в аспекті реалізації окремих положень юридичної визначеності) 86

Секція № 2

Захист прав людини в Україні під час воєнного стану

ДРАКОХРУСТ Т.В.

Співпраця національної поліції України з державними та міжнародними органами в умовах посилення міграційних процесів: виклики, можливості та перспективи розвитку 93

КОЗЛЕНКО П.Ю.

Правова людина за часи російської агресії: наративи емпатії та моральності 99

ШИНКАРЬОВ Ю.В.

Окремі питання застосування інституту призначення покарання в умовах воєнного стану 104

КОСТРОМІНА О.Г.

Процесуальні гарантії захисту прав потерпілих від воєнних злочинів: виклики документування та особливості розслідування 109

ГРАБИНСЬКИЙ М.І.

Захист прав людини в концепції перехідного правосуддя 113

КОНОНЕЦЬ О.М., КАЛІНЧУК Д.О.

Захист прав людини в Україні під час воєнного стану 123

КОНОНЕЦЬ О.М., МЕЛЬНИК В.І.

Аналіз воєнних злочинів: ретроспектива вчених діянь після повномасштабного вторгнення росії в Україну 128

НЕВАРА Л.М., ПОЛЯНИЦЯ С.Є.

Злочини рф проти українського народу в аспекті порушення заборони катувань 135

БОЛЬШАКОВА О.В.

Трансформація реалізації прав людини в Україні під час воєнного стану 140

NEVARA L.M., ZHYLA I.

Legality of human rights restrictions according to the european convention on human rights during the state of martial on the territory of ukraine 145

МУРЗАНОВСЬКА А.В., ЦИНИК А.І.

Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи 150

ЦИБУЛЬСЬКА О.Ю.

Щодо питання правозахисної діяльності в сфері укладення шлюбів громадянами України з іноземцями та їх розірвання 157